

TRAIUL POPULAȚIEI DACO-ROMANE ȘI BARBARE LA GRANIȚA DE VEST A DACIEI

Activitatea șantierului arheologic Porolissum

Șantierul de săpături arheologice Porolissum a avut fixat de către Institutul de Istorie și Filosofie al Academiei R.P.R. problema : *Studiul graniței de Vest a Daciei și al traiului populației daco-romane și barbare*. În ansamblu, această problemă, trebuia și putea să fie urmărită în jurul așezării Porolissum.

Pornind dela unele descoperiri întâmplătoare care s'au făcut în jurul orașului Șimleul Silvaniei, primele recunoașteri însoțite de sondajii au fost executate în vecinătatea acestui oraș.

Prima cercetare s'a făcut pe Măgura Șimleului, situată la Nord de Șimleul Silvaniei și cunoscută în literatura arheologică prin cele două tezaure descoperite în Sec. XVIII și XIX. Pe unul dintre vârfurile Măgurii, un locuitor din Șimleul Silvaniei, rigolând un teren pentru a planta vie, a aflat, în anul 1945, mai multe obiecte pe care le-a vândut Muzeului Săcuiesc din Sf. Gheorghe. Recunoașterea și sondajul executat în imediata vecinătate a locului pe care s'a făcut descoperirea întâmplătoare au avut ca scop verificarea descoperirii și stabilirea întinderii așezării.

Materialul rezultat din sondaj este alcătuit din fragmente ceramice aparținând perioadei de început a sclavagismului pe teritoriul patriei noastre. Recunoașterile făcute pe acest vârf al Măgurii, împreună cu fixarea punctelor în care s'au descoperit obiectele pomenite mai sus, ne-au arătat că nu ne găsim în fața unei așezări, ci numai a unei locuințe izolate, înconjurată de două morminte și două gropi. Insuși terenul pe care s'a făcut descoperirea nu este propriu unei așezări mai mari, din cauza pantei extrem de înclinate.

Pentru încadrarea materialului ceramic aflat la Șimleul Silvaniei va trebui să se țină seama într'o mare măsură de obiectele aflate aci în 1945 și în special de cele 35 monete republicane romane.

Tot pe Măgura Șimleului, lângă punctul trigonometric cu cota 596, s'au executat cinci sondajii. Aci materialul ceramic aflat, aparține aceleiași perioade dacice semnalată mai sus, dar și barbariei, respectiv epocii bronzului. O stratigrafie a acestei așezări nu va putea fi făcută decât după cercetarea amănunțită a întregului platou, deoarece toate secțiunile executate au căzut în cea mai mare parte peste săpături anterioare făcute de căutătorii de comori.

A doua recunoaștere făcută de noi este aceea dela Giurtelec, comună situată la Nord de masivul Măgura Șimleului, pe traseul CFR Șimleu-Sarmășag.

Locul pe care s'a făcut recunoașterea și un sondaj se află în imediata vecinătate a cătunului „Valea Tăului”, pe locul numit „Coasta lui Demian”. Sondajul a scos la iveală un mormânt de incinerare, alcătuit dintr'o urnă funerară, o oală și un blid înalt. Câmpul de urne funerare, atestat prin acest mormânt și prin descoperirile întâmplătoare făcute de localnici, aparține așezării situate pe platoul dealului cercetat.

Așezarea romană Porolissum, situată între comunele Moigrad și Jac în jud. Sălaj, este bine cunoscută din literatura arheologică. Discuțiunile pe care le-au iscat cercetările întreprinse de arheologii maghiari și români au determinat colectivul acestui șantier să se străduiască a clarifica trei chestiuni: 1. Așezarea militară (castrul); 2. Necropola și 3. Limesul de Vest al Daciei. Toate trei chestiunile pe care ni le-am fixat încadrându-se deplin în problema ce ne-a fost fixată, am căutat ca cercetările din acest an să fie făcute de așa fel, încât să alcătuiască o bază de plecare pentru viitoarele cercetări.

La cercetarea castrului dela Porolissum s'a ținut seamă de cercetările făcute de arheologii maghiari și români, dar mai ales la trei porți ale castrului: Nord, Sud și Vest. Materialul rezultat din cercetările pomenite ne-a determinat să căutăm a desveli poarta de Est, singura care a rămas necercetată.

Poarta de Est se află la 105 pași spre Sud-Vest dela cota 502 numită Biseri-
cuță. Cercetările făcute la această poartă au dat următoarele rezultate:

Poarta, flancată de două bastioane, era compartimentată în două printr'un zid din blocuri de piatră de nisip. Interiorul porții, ca, de altfel și drumul care duce la castru, este în întregime pavat cu lespezi mari de piatră. Cele două compartimente ale porții au fiecare dintre ele o întrepunțare clară. Compartimentul A era destinat circulației vehiculelor. Această destinație ne este arătată nu numai de urmele roților destul de clare în acest compartiment, ci și de blocul cilindric așezat lângă bastionul de Sud cu scopul de a apăra colțul acestui bastion de loviturile căruțelor.

În timpul săpăturii, în acest compartiment, au fost la iveală, pe o suprafață destul de restrânsă, mai multe fragmente de inscripții și reliefuri funerare. Rostul acestor fragmente a fost lămurit după ce s'a ajuns pe nivelul pavajului; poarta a fost blocată. Linia porții corespunde cu substrucția zidului de blocare.

Compartimentul B. era destinat pietonilor. În interiorul acestui compartiment s'au aflat două blocuri din pragul porții, ridicate puțin de pe nivelul pavajului de nisipul care s'a infiltrat cu apele de ploaie. Pe treapta mare locul țâțanii este bine păstrat. Lângă bastionul de Nord, în fața pragului se află un al doilea prag pentru o ușiță. Este foarte probabil ca ușița să fi fost făcută ceva mai târziu decât poarta, odată cu blocarea compartimentului de Sud. În compartimentul B, profilul făcut lângă blocurile care compartimentează poarta, ne lasă să vedem că poarta a fost distrusă de incendiu. Examinarea amănunțită a materialelor aflate în acest compartiment credem că ne va permite să stabilim când a fost distrusă poarta.

Poarta este flancată de două bastioane aproape egale ca dimensiune. Fiecare dintre ele este alcătuit din două încăperi.

Bastionul sudic este destul de rău păstrat. Datorită stării lui nu s'a putut executa în interior nici o secțiune care ar fi putut lămuri stratigrafia. Toate chestiunile care au rămas nelămurite la acest bastion vor putea fi cercetate abia după consolidarea lui.

Bastionul nordic, mult mai bine păstrat, ne-a permis să urmărim aproape toate chestiunile care au survenit în timpul săpăturilor. Ca dimensiuni, după cum se vede pe plan, este mai mare decât bastionul sudic.

Secțiunile executate în compartimentul dreptunghiular al acestui bastion ne-au permis să stabilim că el a fost refăcut de două ori. Dintre aceste două refaceri prima, trebuie considerată ca fiind aproape radicală. A doua refacere a fost determinată de slăbirea zidurilor, lucru care s'a produs în urma unui atac inamic dat în fața acestei porți.

Intrarea în bastion se făcea printr'o uşă lată de 0,85 m. prin interiorul castrului. La uşă se pot, deasemenea, vedea cele două praguri cari corespund celor două faze de refacere pomenite mai sus.

Particularitatea acestui bastion este alcătuită de canalurile care străbat zidurile atât transversal cât şi longitudinal. Ca formă aceste canale sunt patrulate, 20×20 cm. Feţele canalelor sunt bine tencuite şi păstrează pe tencuială urmele bărnelor de lemn care au fost în ele. Confirmarea existenţei unor bărne de lemn în aceste canale o avem şi prin culele care au fost aflate în interiorul lor. Din literatura arheologică nu cunoaştem decât un singur caz de construcţie aproape similară, aceea semnalată de Forrer în *L'Alsace romaine* p. 71, fig. 15-16. Rostul acestor canale este de o întări construcţia şi se întâlnesc în special la bastioanele semi-rotunde. Deosebirea dintre sistemul întâlnit în Alsacia şi acela dela Porolissum stă în faptul că, pe câtă vreme în Alsacia aceste canale sunt dispuse pe două etaje, la Porolissum nu avem decât un singur plan.

Inscripţiile aflate de arheologii maghiari la cele trei porţi ne arată că ele au fost făcute în timpul lui Caracalla. Aceste informaţiuni furnizate de epigrafie îşi găsesc confirmarea în tehnica de construcţie întrebunătăţită şi în special în canalele pomenite. Cu ajutorul materialului rezultat din cercetarea porţii se va putea arăta, după cercetarea detaliată a bastionului de Sud, fazele de construcţie dela această poartă.

După cercetarea şi stabilirea exactă a planului canalelor din bastionul nordic, s'a căutat să se vadă dacă acelaşi sistem de construcţie îl întâlnim şi la bastionul sudic. Cercetările în această direcţie ne permit să spunem că atunci când a fost construită poarta, canalele nu au existat decât în compartimentul semicircular. Prelungirea canalelor în zidurile bastioanelor este deasemenea un indiciu pentru datarea şi stabilirea fazelor de construcţie şi reconstrucţie. Pe câtă vreme în bastionul de Nord canalele se găsesc la 0,80 m. dela nivelul drumului, la bastionul de Sud ele sunt în drept cu nivelul drumului.

Strâns legată de problemele pe care le ridică poarta este problema zidului înconjurător al Castrului. Secţiunea executată în imediata vecinătate a porţii pentru cunoaşterea lucrărilor externe de apărare confirmă în bună parte constatările făcute la poartă şi bastioane. Profilul acestei secţiuni ne arată toate elementele caracteristice lucrărilor externe de apărare, şanţuri, bermă, zid, drum de rond şi *via sagularis*. În interiorul castrului secţiunea a scos la iveală în imediata vecinătate a zidului înconjurător, resturile unei clădiri atestate prin două ziduri. Construcţia aceasta ulterioară zidului înconjurător cuprinde în interiorul ei şi prima *via sagularis* şi deci a trebuit să se construiască o a doua *via sagularis* în spatele acestei clădiri. Cercetările ulterioare vor putea preciza rostul acestei clădiri situate în imediata vecinătate a zidului castrului.

Necropola aşezării Porolissum, în trecut, a fost complet neglijată. Puţinele descoperiri întâmplătoare făcute de locuitorii comunelor Jac şi Moigrad au permis totuşi arheologilor să localizeze necropola pe dealul Ursoaieşi situat la Sud-Est de castru. Cercetările şi sondajile executate pe acest deal, ne-au arătat că întregul teren este alunecat, iar mormintele prinse în secţiuni sunt complet distruse de alunecările de teren.

Spre Sud-Est de cota 451 se află un bot de deal lunguet, acoperit aproape în întregime cu pădure tânără. Cercetările făcute pe acest teren au scos la iveală trei tipuri de morminte: 1) morminte monumentale, 2) morminte de incinerare acoperite cu câte o cărămidă şi 3) morminte cu urne funerare.

Primul tip-mormintele monumentale construite din piatră necioplită în construcţie şi piatră cioplită în construcţia propriu zisă, au dat la iveală un bogat material sculptural. Sistemul de înmormântare, întâlnit în aceste morminte este acela al incinerăţii. La două morminte s'a putut urmări bine întregul sistem de înmormântare, stabilindu-se că incinerăţia s'a făcut chiar în interiorul mormântului. Vetrelor de foc, fragmentele de oase calcinate, precum şi fragmentele de ceramică şi de sticlă topită aflate pe suprafaţa vetrelor de foc arată limpede acest lucru.

Al doilea tip, — morminte de incinerare acoperite cu cărămidă, — se găsește răspândit între mormintele monumentale și în imediata vecinătate a acestora.

Inventarul acestui tip de morminte este alcătuit din : cărbune, cenușe și oase calcinate. Dimensiunea mică a acestor morminte, precum și situația în care se găsește inventarul, arată limpede că arderea s'a făcut în altă parte.

Al treilea tip — urne funerare — este atestat prin descoperiri care s'au făcut atât în interiorul mormintelor cât și în afara acestor morminte. Când acest tip îl întâlnim în mormintele monumentale, urnele sunt așezate la colțurile construcției.

Paralel cu cercetarea necropolei s'a executat un sondaj de verificare sub cota 451, la locul de depozitarea gunoaielor. Sondajul a scos la iveală un material destul de bogat și variat. Extinderea acestui sondaj, în campaniile viitoare, va putea da la iveală un prețios material arheologic.

Problema limesului de Vest al Daciei a iscat lungi discuții între arheologi. Dat fiind faptul că așa zisul limes nu a fost studiat decât de pe suprafață, am socotit necesar a cerceta această problemă începând cu vecinătatea imediată a Porolissum-ului. În acest scop au fost executate cercetările de pe dealul „Ferice”, deal dominat de cota 456 și situat la Nord-Vest de municipiul roman.

Sondajii executate au scos la iveală două elemente ale sistemului de apărare : valul și turnuri.

Valul, construit din pământ, a fost întărit în față, spre N., cu zid de piatră. Turnurile sunt situate pe acest val, însă legătura dintre aceste două elemente nu a fost precizată. Această sarcină va reveni cercetărilor viitoare.

Intemeiat pe rezultatele obținute în vara anului 1949, putem afirma că Porolissum a fost unul dintre puternicele centre ale orânduirii sclavagiste pe teritoriul Patriei noastre.

Porolissum a fost ridicat la rangul de municipiu de către Septimiu Sever. Acest fapt coincide cu timpurile în care clasa stăpânilor de robi, negușorii și comercianții, își extind activitatea și în afara provinciei lor. Un centru mai bun pentru această activitate exploatare de cât Porolissum nici nu se putea afla. Situat la frontiera Daciei, legat prin rețeaua de drumuri cu marile centre comerciale din acele timpuri, era locul cel mai potrivit unde atât negușorii și comercianții, cât și aristocrația sclavagistă puteau să-și ajungă cu ușurință scopurile pe care le urmăreau prin exploatarea populației băștinașe, adusă în stare de sclavie cu forța armelor. Rezultatele cercetărilor arheologice executate în vara anului 1949 la Porolissum, prin materialele pe care le-au dat la iveală, arată poate mai bine decât ori unde existența a două clase sociale.

Pe dealul Ursoaleși, acolo unde arheologii au fixat necropola municipiului sclavagist, sondajii au dat la iveală morminte deranjate având un inventar foarte sărac, sistemul de inmormântare fiind acela al înhumării, și în care cadavrele erau depuse într-o simplă groapă. Acesta este tipul de morminte care predomină în această regiune. În necropola pe care am cercetat-o am văzut că apar alte tipuri de morminte și că bună parte din necropolă este ocupată de mormintele monumentale.

Existența acestor două mari tipuri de morminte credem că arată limpede existența a două clase sociale : Robii și stăpâni de robi. Cercetările viitoare vor trebui să urmărească cu deosebită atenție necropola, pentru a arăta și mai clar acest lucru pe care-l semnalăm.

Rezultatele obținute la cercetarea așa numitului limes trebuiesc considerate deasemenea ca punct de plecare pentru cercetările viitoare. Urmărirea precisă a traseului limesului credem că va putea lămurii rostul turnurilor și a valului situat la abia 400 m. în fața castrului militar. Dat fiind situația acestei așezări, în imediata vecinătate a populației băștinașe rămasă liberă, credem că sistemul de apărare întâlnit în fața municipiului Porolissum nu este un limes propriu zis, ci o centură de siguranță menită a include și a apăra așezarea civilă situată în jurul castrului militar.

Date fiind multiplele probleme care pot fi clarificate prin cercetarea municipiului Porolissum și a regiunii imediat apropiate acestui municipiu, propunem menținerea șantierului și pentru anii viitori, cercetările din vara acestui an alcătuind doar puncte de plecare pentru săpăturile viitoare.

Pentru a se putea lămuri problema limesului de Vest al Daciei și a așezărilor dacice la Nord de Porolissum, socotim că este necesară executarea unor fotografii din avion. Recunoașterile și fotografiile ce se vor face pe această cale pe traseurile ce se vor fixa detaliat vor deschide noi posibilități cercetărilor din această regiune. Recunoașterile aeriene însoțite de fotografieri făcute în trecut au urmărit alte obiective decât acele științifice și ca atare nici nu pot fi utilizate cu folos în cercetările arheologice.

Intrucât întreaga regiune care urmează a fi cuprinsă de cercetările viitoare este acoperită cu păduri și cu terenuri arabile, socotim că ar fi necesară executarea recunoașterilor fie toamna fie primăvara, înainte de începerea vegetației.

O altă chestiune care credem că trebuie soluționată este aceea a conservării ruinelor scoase de săpături. Fără o grabnică măsură în această privință, mormintele și celelalte construcții se vor distruge foarte repede din cauza materialului slab utilizat la construirea lor.

Nu putem să încheiem acest raport, fără a nu ne exprima mulțumirile noastre, tuturor autorităților locale, care ne-au ajutat în timpul campaniei de săpături, și în mod special județenei P.M.R., cu sprijinul căreia s'au putut salva dela pământ o serie de morminte epigrafice și sculpturale.

P. Duka, M. Moga, I. Pușcaș, N. VasIU.

Responsabil
M. MOGA